

Η ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ: ΓΡΑΦΕΙΟΚΡΑΤΙΑ, ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΟΡΦΕΣ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΑΝΔΡΕΟΥ

Η εκπαίδευση ως ένας μεικτός ιδεολογικός μηχανισμός συνέχεται από ιδεολογία και καταναγκασμό που συνυπάρχουν και αλληλοεξυπηρετούνται. Έτσι το εκπαιδευτικό σύστημα λειτουργεί «με κυρίαρχο στοιχείο την ιδεολογία, και δευτερευόντως με τη βία, που συναντάται εκεί μόνο σε οριακές περιπτώσεις, πολύ υποτονική, καμουφλαρισμένη, σχεδόν συμβολική. Έτσι το σχολείο (...) «κανοναρχεί» με ειδικές μεθόδους κυρώσεων, αποπομπών, επιλογής κ.τ.λ. όχι μόνο τους λειτουργούς της, αλλά και τους απλούς κοινωνούς».¹

Υιοθετώντας τις δυο γενικές κατηγορίες θεσμών, που εισάγει ο G. Lapassade, στη θεομοποιημένη εκπαίδευση, τους «εξωτερικούς θεσμούς» και τους «εσωτερικούς εκπαιδευτικούς θεσμούς», θα εντοπίσουμε που εμφανίζεται και που ασκείται ο διοικητικός καταναγκασμός.

Με τον όρο «εξωτερικοί εκπαιδευτικοί θεσμοί» εννοούμε τη διοίκηση, την οργάνωση, την εκπαιδευτική δομή, τα ωράρια κ.τ.λ., με τον όρο «εσωτερικοί εκπαιδευτικοί θεσμοί» εννοούμε τις παιδαγωγικές μεθόδους, τις σχέσεις στη σχολική ζωή, τις μαθητικές κοινότητες κ.τ.λ.

Έτσι οι «εσωτερικοί εκπαιδευτικοί θεσμοί» και κυρίως το περιεχόμενο σπουδών χαρακτηρίζονται από ιδεολογία.

Ο καταναγκασμός εκφράζεται στους «εξωτερικούς εκπαιδευτικούς θεσμούς», όπως η ιεραρχημένη εξουσία της διοικητικής οργάνωσης, αλλά και στον υποχρεωτικό χαρακτήρα της «παιδαγωγικής οργάνωσης», στοιχείο των «εσωτερικών εκπαιδευτικών θεσμών.»

Η αλληλεπίδραση και η αλληλεξάρτηση ιδεολογίας και καταναγκασμού, που έχει διαπιστωθεί στο εκπαιδευτικό σύστημα, αποτελεί το βασικό προσανατολισμό στη διερεύνηση της διοικητικής οργάνωσης και λειτουργίας της εκπαίδευσης.

Όσα ακολουθούν στοχεύουν:

- (1) στην καταγραφή διαπιστώσεων σχετικά με την εξέλιξη ή μεταλλαγές του διοικητικού συστήματος της εκπαίδευσης,
- (2) στην ανάλυση των στόχων του υπάρχοντος διοικητικού συστήματος,
- (3) του ρόλου της διοίκησης,
- (4) στην ανάλυση της γραφειοκρατίας της διοίκησης του συστήματος,
- (5) τις προσπάθειες νομιμοποίησης της κρατικής εξουσίας στα σύγχρονα καπιταλιστικά κράτη και ειδικότερα η περίπτωση της Ελλάδας και της σημερινής συγκυρίας.

Διαπιστώσεις και επισημάνσεις

Από την εποχή της ίδρυσής του το εκπαιδευτικό μας σύστημα έχει υλοστεί μια βασική αλλαγή. Η αποκεντρωτική μέθοδος ελέγχου, που ισχύει στα μετεπαναστατικά χρόνια, κατέληξε σ' ένα συγκεντρωτικό σύστημα διοίκησης.

Οι νόμοι του 1834 και του 1936 για τη Δημοτική και τη Μέση εκπαίδευση όριζαν ένα αποκεντρωτικό σύστημα διοίκησης με

καθοριστική συμμετοχή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, εξαιτίας του οικονομικού βάρους που είχε έναντι των σχολικών μονάδων (συντήρηση, μισθοδοσία εκπαιδευτικών). Όπως σημειώνει ο Λέφας², «Πέντε αλληπάλληλοι αρχαί εδικαιούντο να ασκούν εποπτεία επί των διδασκάλων. Αι επιτόπιαι, πρώτον, επιτροπαί, μετ' αυτούς αι κατά νομούς ή επαρχίας, έπειτα ο έπαρχος, ο νομάρχης και τέλος ο γενικός επιθεωρητής των σχολείων. Απέναντι όλων αυτών ο δημοδιδάσκαλος έπρεπε να είναι ευάρεστος, (...) διότι είχαν το δικαίωμα να τον τιμωρούν, να τον μεταθέτουν, να τον απολύουν, δεδομένου, ότι η παρεχόμενη αυτώ υπό του νόμου προστασία ήτο όλως σκιώδης, εφ' όσον ούτε δικαίωμα απολογίας εδίδετο, ούτε ένδικον τι μέσον ηδύνατο να χρησιμοποιήσει».

Η συγκέντρωση της εξουσίας στις κεντρικές υπηρεσίες ακολούθησε μια σταδιακή, αλλά σταθερή πορεία.

Η συγκεντρωτική διοίκηση αρχίζει με το διορισμό μονίμων επιθεωρητών για τη Δημοτική εκπαίδευση (1895) και για τη Μέση εκπαίδευση (1905). Ενώ το 1920 με την ανάληψη των οικονομικών από την πολιτεία, αποκλείονται σταδιακά και σταθερά όλοι οι τοπικοί παράγοντες (1931). Ο συγκεντρωτισμός στην εκπαίδευση εμφανίζεται στη φάση της αστικής συγκρότησης του κράτους και ολοκληρώνεται όσο η φάση αυτή ολοκληρώνεται. Οι χρονολογίες 1895, 1905, 1920, 1931 είναι αποδεικτικές.

Η συγκεντρωτική τάση από και πέρα συνεχίστηκε αδιάκοπα με ιδιαίτερη ενίσχυση στις δικτατορικές περιόδους της 4ης Αυγούστου 1936 και της 21ης Απριλίου 1967. Όσοι αλλαγές και αν έγιναν –και πραγματικά είναι λίγες– στην οργάνωση της διοίκησης της εκπαίδευσης δεν έθιξαν καθόλου την ιεραρχία. Αντίθετα ενίσχυσαν τη θέση και το κύρος του εποπτικού προσωπικού έναντι των εκπαιδευτικών.

Η κάθε είδους αύξηση του εποπτικού προσωπικού με την αντίστοιχη αύξηση των εκπαιδευτικών περιφερειών, σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί αποκέντρωση αρμοδιοτήτων, αλλά μια προσπάθεια εξασφάλισης αποτελεσματικότερου ελέγχου του εκπαιδευτικού έργου.

Αλλά και οι κάθε είδους επιτροπές ή όργανα που κατά καιρούς συγκροτήθηκαν, σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθούν σαν ενέργειες αποκεντρωτικές ή εκχώρησης αρμοδιο-

* Εισήγηση στο Κέντρο Μαρξιστικών Σπουδών στα πλαίσια του κύκλου. «Το φαινόμενο της εξουσίας στις σύγχρονες εκδηλώσεις του στην κοινωνική ζωή των ανθρώπων» με θέμα «Αυταρχική και αντιαυταρχική εκπαίδευση», στις 7.12.1984.

1. L. Altusser, Θέσεις (1964-1975) μετ. Ξ. Γιαταγάνας, Θεμέλιο, 1977, 1981.
2. Χρ. Λέφας, Ιστορία της εκπαίδευσης, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα, 1942.

τήτων, γιατί ο χαρακτήρας αυτών των επιτροπών ή οργάνων είναι ουσιαστικά συμβουλευτικός, στην πραγματικότητα νομιμοποιείται η εκτελεστική εξουσία.

Στόχος και ρόλος της διοίκησης εκπαίδευσης

Το υπάρχον διοικητικό σύστημα της εκπαίδευσης στηρίζεται σε ένα πολύπλοκο, και σε ένα βαθμό αντιφατικό, νομικό πλέγμα. Η πολυπλοκότητα αυτή, αλλά και η αντιφατικότητα, οδηγεί στην ανάγκη ερμηνειών (= ερμηνευτική εγκύκλιος) ή διευκρινίσεων (= «Δίδονται πληροφορίες»). Κατ' αυτό τον τρόπο ενισχύεται το συστατικό στοιχείο της κυρίαρχης (αστικής) ιδεολογίας το «μυστικό» και φυσικά ενισχύει το ρυθμιστικό και παρεμβατικό ρόλο της γραφειοκρατίας. Το υπάρχον διοικητικό σύστημα αποβλέπει στην ομοιογένεια όλων των σχολικών μονάδων, ώστε να αποκλείεται η διαφοροποίηση, που αναγκαστικά θα οδηγήσει στην αμφισβήτηση της ισχύουσας τάξης πραγμάτων στο σχολικό και γενικότερα στο κοινωνικό σύστημα.

Το νομικό αυτό πλαίσιο μέσα από ορισμούς και περιορισμούς θέλει τον εκπαιδευτικό εκτελεστή των οδηγιών των προϊσταμένων του, χωρίς καμιά δυνατότητα παρέκκλισης ή επιλογής.

Η συγκέντρωση των λειτουργιών στον κεντρικό διοικητικό μηχανισμό και οι σχέσεις ιεραρχίας που υπάρχουν ανάμεσα στο προσωπικό του εκπαιδευτικού συστήματος, εξασφαλίζουν την εφαρμογή των κάθε είδους επιλογών του κέντρου (ΥΠ.Ε.Π.-Θ.) από τα ωρολόγια και αναλυτικά προγράμματα μέχρι τις μεθοδικές οδηγίες που εκπονούνται, με σκοπό την εξουδετέρωση κάθε διαφοροποίησης.

Ας προσθέσουμε εδώ την προδιαγεγραμμένη και ομοιόμορφη σχολική αρχιτεκτονική, τα σχολικά βιβλία, τις διαβαθμίσεις των ωραρίων, ως το τελετουργικό της εκπαιδευτικής διαδικασίας και τη χωροταξική κατανομή των τάξεων, ως και των θρανίων.

Ας επαναλάβουμε ότι όλο αυτό το πλέγμα έδωσε το δικαίωμα στην εκτελεστική εξουσία (θεσμοθετημένα) να προσδιορίζει αυτή το είδος, τη διαδικασία και τους τρόπους κτήσης της γνώσης.

Μέσα από το νομοθετικό πλαίσιο που προαναφέρθηκε ποινικοποιείται η διαφωνία ή η παρέκκλιση. Ο διοικητικός μηχανισμός λειτουργεί προληπτικά, αλλά και κατασταλτικά όταν η διαφωνία περνά σε επίπεδο διεκδίκησης.

Η εκπόρευση από το κέντρο του εκπαιδευτικού σχεδιασμού ως την τελευταία λεπτομέρεια, αποσκοπεί στη χειραγώγηση εκπαιδευτικών και μαθητών.

Ο μηχανισμός αυτός αποσκοπεί στην τυποποίηση της συμπεριφοράς του εκπαιδευτικού και του μαθητή, και στοχεύει στον προκαθορισμό της στάσης και του ρόλου τους μέσα και έξω από το σχολικό χώρο. Ταυτόχρονα αποκλείει την παρέμβαση και άλλων παραγόντων-γονιών, συνδικάτων, τοπικής αυτοδιοίκησης κ.τ.λ. — εξασφαλίζοντας έτσι την απομόνωση του σχολείου από τη ζωή και παράλληλα νομιμοποιεί την κρατική εξουσία στην άσκηση του κοινωνικού ελέγχου.

Συνοψίζοντας μπορούμε να πούμε ότι τα κύρια χαρακτηριστικά της διοίκησης της εκπαίδευσης είναι τα ακόλουθα:

I. Γραφειοκρατισμός και συγκεντρωτισμός κάτω από τον απολυτο κρατικό έλεγχο και προσήλωση στην ομοιομορφία.

II. Η ιεραρχική κλίμακα των αρμοδιοτήτων στηρίζεται στην αύξηση της διοικητικής υπευθυνότητας και όχι της παιδαγωγικής.

III. Η άσκηση του ελέγχου γίνεται από μια πολυποικίλη ιεραρχική διαστρωμάτωση, που αρχίζει από το διευθυντή του ως τον υπουργό παιδείας.

IV. Η εξουσία του εποπτικού προσωπικού είναι ελεγκτική και ανταποδοτική. Τα κριτήρια είναι θεσμοθετημένα και αυστηρά καθορισμένα μέσα από ένα νομικό πλέγμα. Ο ρόλος του εποπτικού προσωπικού είναι σημαντικός «στην υλοποίηση της συγκεκριμένης μορφής οργάνωσης της σχολικής γνώσης, διαμέσου των εποπτικών αρμοδιοτήτων»³.

V. Ο έλεγχος αυτός δεν περιορίζεται στα καθήκοντα του εκπαιδευτικού και στη στάση του στη σχολική ζωή, αλλά επεκτείνεται και σε κάθε φάση της ιδιωτικής του ζωής.

4. Γραφειοκρατία και άσκηση εξουσίας. Όρια και δυνατότητες

Τυπικά οι Δημόσιοι Υπάλληλοι βρίσκονται στην υπηρεσία της πολιτικής εκτελεστικής εξουσίας και είναι υπάκουα όργανά της. Στην πραγματικότητα όμως κάτι τέτοιο δεν ισχύει. Παντού και πάντοτε, αναπόφευκτα η διοικητική διαδικασία είναι μέρος της πολιτικής διαδικασίας. Ο διαχωρισμός που επιχειρείται ανάμεσα στον διοικητικό και πολιτικό τομέα μόνο νομικός μύθος είναι.

Η διοίκηση είναι και πολιτική και εκτελεστική, τουλάχιστον(;) στα επίπεδα εκείνα που διαμορφώνεται η πολιτική τακτική, δηλαδή στα ανώτερα στρώματα της διοίκησης. Και βέβαια οι (ανώτεροι) διοικητικοί υπάλληλοι δεν μπορούν να αποβάλλουν την ιδεολογική τους περιβολή που καλύπτει τις γνώμες και τις ενέργειές τους. «Οι άνθρωποι αυτοί παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία λήψης των κυβερνητικών αποφάσεων και επομένως αποτελούν μια σημαντική δύναμη όσον αφορά τη διαμόρφωση της πολιτικής εξουσίας στις κοινωνίες στις οποίες ζουν»⁴.

Είναι αυτονόητο ότι η άποψη της «ουδετερότητας» που συχνά αποδίδεται στη διοίκηση είναι παραπλανητική.

Η γραφειοκρατία είναι ένα ειδικό σύστημα οργάνωσης και εσωτερικής λειτουργίας του κρατικού μηχανισμού που εκφράζει κυρίως την πολιτική επιβολή της αστικής ιδεολογίας πάνω στο κράτος.

Το ερώτημα που προκύπτει είναι γιατί η κυρίαρχη (αστική) ιδεολογία στρατολογεί από τις κοινωνικά κατώτερες τάξεις δυνάμεις για να επανδρώσει τα διάφορα στρώματα της γραφειοκρατίας. Και αυτό είναι πολύ εμφανές στη διοίκηση της εκπαίδευσης.

Με την επέκταση του γραφειοκρατικού μηχανισμού στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, που επιφέρουν τα κυρίαρχα κοινωνικά στρώματα, επιτυγχάνουν την κατάκτηση των κατώτερων στρωμάτων και τα μετατρέπουν σε τάξεις/στρώματα-στηρίγματα. Αυτή η προσφορά των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων, μπορεί να ερμηνευτεί με την ιδεολογία του φετιχισμού της εξουσίας.

3. Χ. Νούτσος, Προγράμματα μέσης εκπαίδευσης και κοινωνικός έλεγχος (1931-1973). Θεμέλιο, 1979.

4. R. Miliband, The State in Capitalist society, 1979.

Η γραφειοκρατία παρουσιάζει μια ιδιαίτερη ενότητα και συνοχή. Η ενότητα αυτή εξασφαλίζεται και με την αναγωγή σε αξίωμα του νομικού συστήματος, με αφηρημένους γενικούς - τυπικούς και αυστηρά «διακανονισμένους κανόνες (νόμους) που κατανέμουν τις σφαίρες δραστηριότητας και αρμοδιότητας». Η ενότητα αυτή εξαντλείται στη φαινομενική ουδετερότητα των μηχανισμών της γραφειοκρατίας. Το στοιχείο αυτό αποτέλεσε μέχρι σήμερα σημαντική βάση αιτιολόγησης, ενότητας και ταυτότητας των γραφειοκρατών.

Όμως όλα τα στρώματα της γραφειοκρατίας δεν έχουν την ίδια δυνατότητα και τον ίδιο ρόλο.

Ένα πρώτο στοιχείο - που αποδεικνύει την ύπαρξη στρωμάτων στο γραφειοκρατικό προσδιορισμό, αλλά και προσδιορίζει και τα όρια του ρόλου αυτών των στρωμάτων - είναι η «οιδηματική απόκρυψη της γνώσης του μηχανισμού και από τις τάξεις και από τον ίδιο το μηχανισμό», δημιουργώντας μια εσωτερική ανισότητα.

Έτσι παρατηρούμε πολλαπλότητα κέντρων αποφάσεων, διαφορετικής ισχύος.

Εδώ ας αναφερθούμε συγκεκριμένα στη διοίκηση της εκπαίδευσης. Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στις διευθύνσεις στο Υπουργείο Παιδείας. Η συγκέντρωση διαφόρων τεκμηρίων που έγινε αποδεικνύει τον ιδιαίτερο ρόλο των διευθύνσεων τόσο στην υλοποίηση της πολιτικής, όσο και στη χάραξη της.

Διαπιστώνουμε ότι ο ρόλος των διευθύνσεων του ΥΠ.Ε.Π.-Θ. είναι ιδιαίτερα ενισχυμένος στα εργασιακά θέματα των εκπαιδευτικών. Ανάλογος είναι και ο ρόλος των περιφερειακών διευθύνσεων. Η αυτονομία αυτή ποικίλει κατά περίπτωση και κατά διεύθυνση. Η αυτονομία αυτή εκδηλώνεται σε κατεύθυνση συντηρητική ως ήπια «ρεφορμιστική».

Σαφώς συντηρητικές τάσεις έχουν τα ανώτερα στελέχη που παίζουν ρόλο στη λήψη των πολιτικών αποφάσεων.

Οι διαφοροποιήσεις αυτές δεν αντανακλούν, και κάποιον πλουραλισμό ταξικής εξουσίας.

Πρέπει να τονίσουμε ότι η ελληνική εκπαιδευτική πολιτική στις μεταπολεμικές κυβερνήσεις της δεξιάς είναι κυρίως υπουργική και όχι κρατική, πράγμα που σημαίνει ότι τα διοικητικά στελέχη του ΥΠΕΠΘ παίζουν ιδιαίτερο ρόλο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Πως όμως στρατολογούνται στελέχη της γραφειοκρατίας στη διοίκηση της εκπαίδευσης; Η εκπαίδευση ως συντηρητική δεν διαθέτει ανανεωτικούς μηχανισμούς. Αντίθετα φθείρει και ενσωματώνει κάθε νεωτεριστή. Έτσι οι διοικητικός μηχανισμός έρχεται να τροφοδοτηθεί από εκπαιδευτικούς, μέσα από ορισμένους περιορισμούς (π.χ. 15 χρόνια προϋπηρεσίας) και επιλεκτικές διαδικασίες.

Αυτοί οι περιορισμοί και οι επιλεκτικές διαδικασίες διασφαλίζουν την κυρίαρχη τάξη για την θέση και την τάση των υποψήφιων στελεχών. Εδώ ας τονίσουμε ότι για την κατάληψη θέσης εποπτικής αρμοδιότητας λαμβάνεται υπόψη η φοίτηση σε ορισμένες σχολές μετεκπαίδευσης (για Δασκάλους στο Μαράσλειο Διδασκαλείο Δημοτικής Εκπαίδευσης, για τους Καθηγητές το Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσης, παλαιότερα).

Ας θυμίσουμε ότι οι σχολές αυτές αποσκοπούν στη δημιουργία εκπαιδευτικών στελεχών (...) με σκοπό την εδραίωση της αντίληψης της κρατικής εκπαιδευτικής πολιτικής και την άσκηση κοινωνικού ελέγχου», πράγμα που παλαιότερα ήταν υποχρεωτικό.⁵

Ιδιαίτερη αναφορά χρήζει να κάνουμε για το εποπτικό προσωπικό, δηλαδή το χαρακτήρα και το ρόλο του.

Στο εποπτικό προσωπικό (όπως είχε με το θεσμό του επιθεωρητή, επότη) συνυπήρχαν οι διοικητές αρμοδιότητες και οι παιδαγωγικές αρμοδιότητες. Έτσι μέσα από τις διοικητές αρμοδιότητες ασκούνται και ενισχύονται οι παιδαγωγικές στην κατεύθυνση επιβολής «μιας ομοιομορφης υλοποίησης της σχολικής γνώσης, που επιτρέπει την εγγραφή της κυρίαρχης ιδεολογίας και την εξουδετέρωση κάθε διαφορετικής προοπτικής».⁶

Αλλά και ο διαχωρισμός αρμοδιοτήτων που έγινε με την εισαγωγή του θεσμού του σχολικού συμβούλου και του προϊστάμενου και διευθυντή γραφείου εκπαίδευσης, φαίνεται να μην είναι πραγματικός.

Αυτό το ενισχύει το σχέδιο Προεδρικού Διατάγματος για την «αξιολόγηση» των εκπαιδευτικών, όπου ο προϊστάμενος ή ο διευθυντής του γραφείου εκπαίδευσης, ο σχολικός σύμβουλος και ο διευθυντής του σχολείου συγκλίνουν μέσα από τις επιμέρους εκθέσεις τους.

Όμως πως παρεμβαίνουν αυτά τα γραφειοκρατικά στρώματα;

Ήδη έχουμε αναγνωρίσει ότι η κρατική γραφειοκρατία δεν αποτελεί μόνο το διαχειριστή της κρατικής εξουσίας, αλλά δρα και ρυθμιστικά, μέσα από τη σχετική αυτονομία.

Η διοίκηση και γενικά η λειτουργία των εκπαιδευτικών σιστήματος ρυθμίζεται από ένα σύνολο ΝΟΜΩΝ, ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΩΝ, ΠΡΟΕΔΡΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΩΝ, ΥΠΟΥΡΓΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΓΚΥΚΛΙΩΝ. Μ' αυτό τον τρόπο η επίσημη κρατική εκπαιδευτική πολιτική βρίσκεται κάτω από το σύστημα ελέγχου της εξουσίας.

Πως παρεμβαίνει όμως η γραφειοκρατία στη διαμόρφωση αυτού του πλέγματος των κανονιστικών κειμένων; Μπορούμε να ισχυριστούμε με βεβαιότητα ότι τα ανώτερα γραφειοκρατικά στρώματα παρεμβαίνουν καθοριστικά στη διαμόρφωση των Π.Δ., των Υ.Α. και των εγκυκλίων. Ιδιαίτερα η εγκύκλιος είναι στα χέρια της γραφειοκρατίας. Και αποτελεί τόσο διοικητικό, όσο και εκτελεστικό μέσο, και φυσικά διατηρεί την ιεραρχική εξάρτηση.⁷

Έτσι έχουμε εντοπίσει εγκυκλίους διευθύνσεων που ακυρώνουν αντίστοιχες του υφυπουργού ή αποφάσεις συλλογικών οργάνων. Ακόμη διευθυντές περιφερειακών διευθύνσεων να μην εφαρμόζουν αποφάσεις που φέρουν την υπογραφή του Γενικού Γραμματέα (= πολιτική θέση) του ΥΠ.Ε.Π.-Θ. Και ακόμη έχουμε εντοπίσει παρεμβάσεις διευθύνσεων του ΥΠ.Ε.Π.-Θ. με σκοπό να ακυρώσουν νομοθετική ρύθμιση, που μάλιστα είχε προκληθεί από συνδικαλιστικούς αγώνες.

Βέβαια διαπιστώνουμε μια ποικιλία παρεμβάσεων, σε ότι αφορά την έκταση και τη θεματική. Οι παρεμβάσεις της περιφε-

5. «Τίμια πράγματα», «Διδασκαλικό βήμα», Φ. 567.30.4.1965.

6. «Ορισμένοι καθηγητές επιμένουν να συζητούν και να σχολιάζουν στις συνεδριάσεις το περιεχόμενο Διαταγμάτων ή Υπουργικών αποφάσεων».

Χρ. Χριστοφορίδη, «Ο ρόλος του εκπαιδευτικού δεν είναι μόνο η διδασκαλία» (σχ. σύμβουλος), Εφ., «Θεσσαλονίκη», 19.10.1984.

7. Γ. Μαυρογιώργος, Θ. Γκότοβος, Π. Παπακωνσταντίνου, Κρατική διδακτική και εκπαιδευτική πράξη: Ο ρόλος των εγκυκλίων στην οργάνωση της διδασκαλίας, «Επιστημονική Σκέψη», τ. 12.

ρειακής γραφειοκρατίας περιορίζονται κυρίως στην ερμηνεία των γενικών οδηγιών της κεντρικής εξουσίας.

5. Η νομιμοποίηση της κρατικής εξουσίας. Αναφορά στη σημερινή συγκυρία.

Πολλές από τις προτάσεις που προβάλλονται για την οργάνωση της διοίκησης της εκπαίδευσης διατηρούν στην ουσία το σημερινό ιεραρχικό και διοικητικό σύστημα και σχήμα.

Η αναφορά αυτή θέλει να καταδείξει ότι οι προτάσεις αυτές (φυσικά) δεν αμφισβητούν τον υπάρχοντα μηχανισμό. Ταυτόχρονα θέλουμε να δείξουμε τις προσπάθειες της κρατικής εξουσίας να επιτύχει τη νομιμοποίησή της, μετά την αμφισβήτηση των μηχανισμών διοίκησης και των λειτουργιών τους.

Σύμφωνα με τις προτάσεις αυτές⁸ μένει άθικτο το ιεραρχικό σχήμα και οι εξουσιαστικοί θεσμοί. Οι απόψεις αυτές εκφράζονται με την περιορισμένη αποκέντρωση, διατηρώντας την ισχύ της κεντρικής εξουσίας. Η θεσμοθέτηση αποκεντρωτικών οργάνων γίνεται μόνο σε επίπεδο οργανωτικό και έχει χαρακτήρα υλοποίησης μιας πολιτικής που παραμένει να είναι εκπορευόμενη από το κέντρο ή θα δίνει τη δυνατότητα προτάσεων σε ορισμένα θέματα προς την κεντρική υπηρεσία (= κρατική εξουσία).

Υιοθετείται μ' αυτό τον τρόπο η αντιπροσωπευτική συμμετοχή της σχολικής κοινότητας (με την ευρύτερη έννοιά της). Στόχος αυτού του σχήματος είναι η εφαρμογή μιας αποδοτικής οργανωτικής τεχνικής.

Η οργάνωση αυτή παίρνει μια μορφή πυραμίδας συμβουλίων.

Από την πλευρά της η κρατική εξουσία επιδιώκει να εξασφαλίσει ένα μίνιμουμ συναίνεσης (consensus), συγκατάθεσης και αποδοχής των εξουσιαζομένων οπότε και νομιμοποιείται⁹ αναγκαστικά. Δηλαδή αναγνωρίζεται ως δικαιούμενη να διατάξει και να εξαναγκάσει σε συμμόρφωση και ενσωμάτωσή⁹.

Είναι αναγκαίο να αναφερθούμε και στη σημερινή συγκυρία, μιας και εκδηλώνεται αυτή η θέση. Προσπάθεια εξασφάλισης αυτής της νομιμοποίησης εκδηλώνεται με το προσχέδιο νόμου για τη γενική εκπαίδευση, του λεγόμενου «αντί-309».

Πρόκειται για την πρόταση-θέση θεσμοθέτησης μιας σειράς συμβουλίων και επιτροπών με τη συμμετοχή διαφόρων παραγόντων και φορέων. Αλλά πάντα με την απόλυτη πλειοψηφία των εκπροσώπων της εκτελεστικής εξουσίας, στα ανώτερα όργανα με διευρυνμένες αρμοδιότητες, και τα κατώτερα όργανα με μηδαμινές αρμοδιότητες.

Ταυτόχρονα η στρατολογία ορισμένων προσώπων σε γραφειοκρατικές θέσεις-«κλειδιά», γίνεται, από μια επιτροπή ή (-ές) με επιλογή, που παρουσιάζεται ως «εκλογή», και φυσικά απαιτεί την αναγνώρισή της να διατάζει, να αποφασίζει και να ελέγχει.

Επιτυγχάνεται έτσι ο συνδυασμός του καταναγκασμού και της συναίνεσης. Πρόκειται δηλαδή για αποκατάσταση μιας λειτουργικής εξισορρόπησης, που προσδιορίζεται σε κάθε συγκυρία σ' άλλο σημείο.

Επιτυγχάνεται δηλαδή η «νομιμοποίηση» της πολιτικής (εκτελεστικής) εξουσίας με τη συμμετοχική και συμβουλευτική(!) θεσμοθέτηση αυτών των οργάνων.

Μ' αυτό τον τρόπο εξασφαλίζεται και πάλι η ομοιόμορφη

άσκηση της κρατικής εκπαιδευτικής πολιτικής. Η μετάθεση του κέντρου των πρωτοβουλιών από την κορυφή στη βάση, δηλαδή στους ίδιους τους παράγοντες της εκπαιδευτικής διαδικασίας, δεν γίνεται. Ο εκπαιδευτικός παραμένει ο εντολοδόχος, εκτελεστής και διαμεσολαβητής της ιδεολογίας και της πρακτικής των κυρίαρχων κοινωνικών στρωμάτων.

Έτσι δεν υπάρχει καμιά ελπίδα να αναπτυχθεί οποιαδήποτε προσπάθεια εκπαιδευτικής αναμόρφωσης, γιατί κάθε στιγμή θα κινδυνεύει να προσκρούσει στις αυστηρές προδιαγραφές του κέντρου και στον έλεγχο που ασκείται εκ των άνω.

Ο μηχανισμός λειτουργεί στην κατεύθυνση της απόθνηξης και ακύρωσης των στοιχείων των μεταρρυθμίσεων ή όποιων άλλων αλλαγών που ανοίγουν ευρύτερες προοπτικές. Δηλαδή η διοίκηση λειτουργεί ως μηχανισμός αναστολής και μ' αυτές τις αναπροσαρμογές επιτυγχάνεται η πρόληψη της κρίσης της «νομιμοποίησης».

6. Προτεραιότητα στη διοίκηση της εκπαίδευσης

Η αλλαγή των «εξωτερικών θεσμών» σίγουρα δεν είναι απλή υπόθεση. Ούτε θα είναι υπόθεση μιας περιορισμένης πάλης, στα πλαίσια της εκπαίδευσης. Αντίθετα είναι υπόθεση των γενικότερων κοινωνικών αγώνων. Η παραπομπή όμως για τη μετά την επανάσταση αλλαγή των δομών και των θεσμών αποτελεί τουλάχιστον ρεφορμιστική στάση και αντίληψη. Γι' αυτό οφείλουμε να αναλύσουμε όλες τις πτυχές και τις μεταμορφώσεις των κυρίαρχων αντιλήψεων και πρακτικών και ταυτόχρονα να διεκδικήσουμε την αλλαγή τους.

Ειδικότερα για τη διοίκηση της εκπαίδευσης διεκδικούμε την προτεραιότητα για τους εξής λόγους:

- I. Είναι καθοριστική για τη χάραξη της εκπαιδευτικής πολιτικής.
- II. Είναι καθοριστική για τη λειτουργία της σχολικής ζωής.
- III. Είναι καθοριστική για τα όρια αυτονομίας του εκπαιδευτικού και τις στάσεις του στη σχολική ζωή.
- IV. Είναι καθοριστική για την επαγγελματική θέση του εκπαιδευτικού, για την εξέλιξή του και την κοινωνική του στάση.

8. Βλ. Προτάσεις της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδας και της Ομοσπονδίας Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης ενόψει του νόμου για τη γενική εκπαίδευση. Επίσης βλέπε την εισήγηση της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδας στους Συλλόγους Δασκάλων και Νηπιαγωγών για την «αξιολόγηση» των εκπαιδευτικών.

9. Κάτι τέτοιο συμβαίνει και με το θεσμό των «Μαθητικών Κοινοτήτων» Βλ. Αλ. Σίδερη, «Η παροχή της ελευθερίας» περ. «Αργώ», τ. 5 (1982).

Και Αλ. Δημαράς, «Μαθητικές Κοινότητες» εφ. «Νέα» φ. 20.11.1984.

8. Βιβλιογραφία και αρθρογραφία

1. Θ. Ανθογαλίδου-Βασιλάκη, Η οργάνωση της γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα πριν και μετά τη μεταρρύθμιση του 1979, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1980.
2. Απ. Ανδρέου, Η διοίκηση της εκπαίδευσης. Από τον συγκεντρωτισμό και την ισοπέδωση στην αυτοδιοίκηση και στη δημιουργικότητα, περ. «Σύγχρονη Εκπαίδευση», Τ. 14 (1983).
3. Απ. Ανδρέου, Επισκόπηση του θεσμού της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στη χώρα μας, περ. «Σύγχρονη Εκπαίδευση» τ. 9 (1982).
4. L. Altusser, Positions (1964-1975). Editions sociales. Paris 1976 [Στην Ελληνική, Θέσεις (1964-1975) μετ. Ξ. Γιαταγάνας, Θεμέλιο, 1977, 1981].
5. L. Altusser, E. Balibar, N. Poulantzas, B. Edelman, Συζήτηση για το κράτος, μετ. Α. Χρυσικόπουλος - Δ. Ψαρρός, ΑΓΩΝΑΣ, 1980.
6. Αλ. Δημαράς, Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε, τομ. Α+Β 1973, 1974, ΕΡΜΗΣ.
7. Αλ. Δημαράς, Οι «Μαθητικές Κοινότητες» εφ. «Νέα», φύλ. 20.11.1984.
8. Διδασκαλικό Βήμα, Τίμια πράγματα, φ. 567/30.4.1965.
9. Διδασκαλικό Βήμα, για την 52η Γενική Συνέλευση (1984).
10. Δ. Κουτσουλέλος, Επιθεωρηταί και διδάσκαλοι, περ. «Το σχολείο και το σπίτι» τ. 1/1984.
11. G. Lapassade, Groupes, organisations, institutions, 3ème ed., Gauthier-Villars, Paris, 1974.
12. Χρ. Λέφας, Ιστορία της εκπαίδευσης Ο.Ε.Δ.Β. Αθήνα, 1942.
13. Δ. Λολώνης, Ο Σχολικός Σύμβουλος. Μειονεκτήματα του θεσμού, περ. «Το σχολείο και το σπίτι», τ. 5-6/1983.
14. R. Miliband, The State in Capitalist Society, 1969. [Στην Ελληνική, «Το κράτος στην καπιταλιστική Κοινωνία», μετ. Ν. Μπαλής, Πολύτυπο, Αθήνα, 1984.
15. Γ. Μαυρογιώργος, Θ. Γκότοβος, Π. Παπακωνσταντίνου, Κρατική διδακτική και εκπαιδευτική πράξη. Ο ρόλος των εγκυκλίων στην οργάνωση της διδασκαλίας, περ. «Επιστημονική Σκέψη», τ. 12 (1983).
16. Χ. Νούτσος, Προγράμματα μέσης εκπαίδευσης και κοινωνικός έλεγχος (1931-1973); Θεμέλιο, 1979.
17. Ν. Πουλατζάς, Πολιτική εξουσία και κοινωνικές τάξεις, τ. Α' μετ. Κ. Φιλίνης, τ. 6' Α. Χατζηπροδρομίδης, Θεμέλιο, 1975.
18. Ν. Πουλατζάς, Οι κοινωνικές τάξεις στον σύγχρονο καπιταλισμό, μετ. Ν. Μηλιόπουλος, Θεμέλιο, 1982.
19. Κ. Τσουνκαλάς, Εξάρτηση και αναπαραγωγή. Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922), Θεμέλιο, 1979.
20. Α. Τσιρίμπας, Γενική Παιδαγωγική, Αθήνα, 1975.
21. Αλ. Σιδέρη, Η «παροχή» της ελευθερίας, περ. «Αργώ» τ. 5 (1982).
22. Θ. Χαραλαμπίδη, Ο τριπλός ρόλος του επιθεωρητή, περ. «Σχολείο και ζωή» τ. 1/1980.
23. Χρ. Χριστοφορίδη, Ο ρόλος του εκπαιδευτικού δεν είναι μόνο η διδασκαλία, εφ. «Θεσσαλονίκη», φ. 19.10.1984.